

Број
20
пара

БАЛКАНСКИ РАТ

Број
30
филира

У СЛИЦИ И РЕЧИ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК
ДУШАН МИЛ. ШИЈАЧКИ

УРЕДНИШТВО:
Трг Престолонаследника Александра број 2.

Изази сваке недеље. Ванредно по потреби. — Претплата тромесечно два динара.

НАШЕ ВОЈСКОВОЂЕ

Генералштабни пуковник **Божидар Терзић**
КОМАНДАНТ ШУМАДИЈСКЕ ДИВИЗИЈЕ

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Борбе око Криволака

— Поновно заузеће карауле Шоба —

Пад Рајчанског Рида радосно су поздравили све трупе дуж Брегалнице, јер је тиме прибављена нова слава српском оружју. Али скоро истовремено, када је дошла та радосна вест, дошла је и вест о неуспеху наше тимочке дивизије II позива на караули Шоби. Овим је постала опасност за крајеве на десној обали Вардара Истога дана комбинован је источни одред, коме је био задатак да што пре стигне на поприште око карауле Шобе. Одред се састојао из једног батаљона 2. пука, једног ескадрона коњице дринске дивизије и једног брдског тона Форсиравим маршем одред се крене за војиште пред Штипом, и заноћи код Велеса, у коме беше овладавала прилична паника, услед неуспеха тимочке дивизије. Надлештва су већ била спаковала своје ствари, а чиновници су били на железничкој станици очекујући воз. 21. јуна ујутру источни одред кренуо се из Велеса ка Венецијана Градском, које је положаје држао кор добровољаца. Пут до Градског био је закрчен бегунцима Турцима, који су причали невероватне ствари о свирепствима бугарским.

Успехом нашег оружја на Рајчанском Риду, Бугари се се морали повући са карауле Шобе, својом главнином, али су оставили заштитне делове и комите, којима је био задатак да униште све, што се не зове Бугарашом. И збиља са положаја код Градског, видео се на све стране пожар; турска села била су и пламену. — Код Градског ушао је у састав источног одреда добровољачки кор; на десном крилу одреда биле су наше комитске чете војводе Бабунског и Јаја аге. Војвода Јаја ага је по народности Турчин, али је са великим одушевљењем ушао у ред српских четника у борбу против заједничког непријатеља. — 22 јуна ујутру источни одред отпочео је да дејствује. Коњичке патроле убрзо су се размилиле испред одреда и одицале све даље и даље; истога дана пред Криволаком, који је горео, коњичке патроле стадоше У исто време чуше се поједине пушке са непријатељске стране, па све чешће и чешће, док се не претвори у право крклање воде у лонцу. Главнина ескадрона пристиже на челу са командантом. Остали ескадрони била су у другим правцима и још се нису били вратили у састав пука. Убрзо отпоче борба јака и неједнака. Дрински коњаници са својим карабинима наступали су ка непријатељу несравњено јачем и по броју и по оружју; борба је трајала неколико часова и то са успехом, јер је се непријатељ стално повлачио и ако је пред собом имао шаку коњаника. — Стиже батаљон, стигоше добровољци, стиже и топ. Коњаници се повукоше, а нова, свежа снага продужила је да гони непријатеља. Јака и крвава борба се продужила и непријатељ је био пребачен на леву обалу Вардара, хватајући брда, остављајући за собом мртве и рањене. Криволак је био повраћен, а са њим и Неготин и Кавадар.

*

Када је бугарска војска заузела Криволак и караулу Шобу председник кавадарске општине Таса Бошковић сакупио је чету од 400 људи и започео да пали турска села и да коље турски живаљ. Само онај ко је благовремено побегао, спасао је живот. Ко је остао у својој кући, тај је пао под нож бугарских комита и војника. Када је свршио са селима, Таса започе и са Кавадарцима, али га у томе ометоше патроле источног одреда и скори долазак прилиског одреда. — Да би што већма изразио своје бугарско осећање, Таса је целу варош окитио бугарским заставама, а најдужу истакао на тороњ цркве у Кавадарцима Њихово лепршање било је кратка века.

Када су наше патроле улазиле у Кавадар пружала се дивљива слика: турски живаљ, и старо и младо, и муш о и женско, клечећи је поздрављало наше војнике и љубили им руке из поштовања и благодарности. — Од силне адости, што понова виде ослободилачку српску војску једва су могли да причају о зверствима бугарских војника.

Када је очигљена десна обала Вардара, источни одред пређе на леву обалу, преноћи и 23. изађе на караулу Шобу. У кланцима око Шобе стајала је комора и топови, које је оставила тимочка дивизија другог позива, Падом Рајчанског Рида Бугари су се са ових положаја повукли са правом паником, те не само што нису одвукли заоставштину тимочке дивизије, већ су оставили доста кола своје коморе и три тона. И на овим положајима било је небројено трагова бугарског варварства. Рањенике, којима је била указана лекарска помоћ, сустизали су при одступању и боли их својим ножевима, док нису постале лешине. — Истога дана на караулу Шобу по подне избили су делови моравске дивизије I. позива, а источни одред врати се у Криволак. — Овде добисмо пријатну вест: Војвода Јаја ага ухватио Тасу Бошковића. — 24. и 25. јуна одред се одмарао. Добровољачки кор и комитске чете продужише за Демир капију, а остали делови одреда вратили се у састав својих дивизија.

Црногорски губитци

— Званичан извештај о губитцима у оба рата —

Црногорско Министарство Војно издало је званичан извештај о свима губитцима у људству, у оба рата, с Турцима и Бугарима.

Црногорци су у рату са Турцима изгубили:

Погинулих официра 98, умрлих официра 5, свега погинулих и умрлих официра 103. — Погинулих подофицира и војника 2333, умрлих подофицира и војника 401. Укупно погинулих и умрлих подофицира и војника 2734. — Свега губитак у официрима, подофицирима и војницима 2837. — Рањених официра 208, рањених подофицира и војника 6394, свега рањеника 6602. — Свега мртвих и рањених је било 9439.

У рат противу Бугара Црногорци су послали свој Дечански Одред. У томе рату они су изгубили:

Погинулих официра 4, умрлих официра 3, свега погинулих и умрлих официра 7. — Погинулих подофицира и војника 164, умрлих подофицира и војника 53, свега погинулих и умрлих подофицира и војника 217. — свега губитака у официрима, подофицирима и војницима 224. — Рањених официра 13, рањених подофицира и војника 706, свега рањеника 719. — Свега мртвих и рањених је било 943.

Према свему овоме Црногорци су у оба рата имали: Мртвих 3060 бораца, Рањених 8321 борца.

Борба на Славовом Врху

— 6. јула 1913. године —

— СВРШЕТАК —

Појачања су им непрестано долазила. Појединци су се трудили да нам се привуку што ближе и у ровове убаце бомбе, али нису могли успети. Како се који усправио, одмах би се и пружио изрешетан нашим куршумима. Са левог бока, на двадесет пет корака испред капетана Мијатовића, привукла се тројица потрбушке скривајући се за сваки бусен. Изнад непокошене рожанице виделе су им се капе са комитским значкама. Окренуо сам пушку на њих и доста мирно гађао једног по једног. За час им испадоше пушке из руку. Више их нисам могао видети... Још неколико јаких налета одбисмо, да се морадоше задржати на неких 200 метара испред нас и ту на брзу руку ископаше плитке стрелачке заклоне. Одатле су нас гађали лудачком брзом паљбом, која нам је нанела кезнатних губитака. Тек два-три мртва и десетак рањених. А њихови мртви служили су им као заклон од ока.

Наши војници већ су се почели довикивати соко-

лећи један другога. Осећали су, да нам је положај много лакши но у први мах. Видели су, да оне непријатељске напоредне колоне, које су ницале са свију страна и бесомучно викале „ура“, сада леже заклоњене за мртваце и шаку земље немајући оне многохваљене бугарске храбрости, да налете „на нож“.

Победа нам се смешила ако беше још далеко од нас. Горели смо од нестрпљења да приђемо у контра-напад. Али наредба је гласила: место не напуштајте ни по коју цену! И остадосмо у рововима“.

Док су Бугари, у први мах, сву своју снагу употребили за напад на центар, дотле је наше лево крило које је под командом активног потпоручника Будимира Ракићевића осигуравало наш леви бок и бранило излаз из јаруге, тек по неку пушку избацило и више осматрало кретање непријатеља. Али када су непријатељски делови, тучени са центра, почели да се заклањају силазећи у јаругу, одважни потпоручник Ракићевић изненадио их је плотунском ватром, да су се запрепашћени Бугари окренули и бацајући оружје и спрему, опет са узвицима „ура!“ почели бегати као обезглављени. Њихови официри гађали су их револверима и враћали натраг у лапац. Ракићевићев одсек, за који се командант, капетан Завађил, бојао да не попусти јер је малобројан, испуњавао је свој задатак одлично.

Нешто мало касније, после напада на наш положај, напала су слабија бугарска оделења и позаду Жедилловске Косе, батаљон XII. пука. Ту су отворили и митраљеску ватру, но без успеха, јер су их храбри дванаестаци убрзо нагнали у бегство.

Око 5 часова почеше нас тући и топовима. За час читав наш положај био је обасут шрапнелима и разорним зрнима пољске и брдске артиљерије, која су раздирала Славов Врх. Гађали су прецизно, јер су им батерије биле удаљене од нас на непуних 3000 метара. Под заштитом артиљериске ватре њихова пешадија пређе поново у јуриш. И опет је била одбијена. Наше батерије са положаја Сведе Воде — славна Трифковићева батерија најуспешније — задржале њихове резерве и не дадоше им ока отворити. Ту нам и наши топови и ако беху јако удаљени, доста помогоше. Али зато непријатељска артиљерија одговори рафалом.

Више места, где је био капетан Завађил, распирскавали се шрапнели један за другим. Не мичући командовао је он с тога места све до краја борбе. У доњем рову управљао је пушчаном ватром капетан Мијатовић, који је био највећи јунак тога дана. Јер када су око 7 часова почела падати на 3—4 корака испред и иза њега разорна зрна петнаестосантиметарних бугарских хаубица, он је, свестан тешкога али одлучујућег положаја, бранио у исто доба и положај од бугарске пешадије предходећи војницима личним примером. Једно разорно хаубичко зрно просто га је претрпало шљунком и каменом но он се одмах извукао и онако изгруван и изломљен даље командовао четом. И када је на три корака од њега граната погодила сам ров, убила два војника, једног избацила из рова а тројицу контузовала, капетан Мијатовић само се насмејао и викнуо: „Нек да Бог шта хоће! Свака не погађа!“ И својим нагановцем гађао је дрскога нападача, који се усудио да се довуче у зону револверске ватре. И ако је смрт свакога момента замањивала својом косом више његове главе, он је остао до краја хладнокрван, као да га се баш ништа не тиче све ово, што се око њега догађа.

У горњем рову, десно од мене, борио се активни поручник Милош Антонијевић. Мало даље од њега, са брзометком у руци био је резервни потпоручник Витомир Гајић, учитељ, који је соколио војнике око себе и највише допринео, да је ватра и из горњег рова наносила непријатељу страховите губитке.

Око 10 часова пре подне, по налогу капетана Мијатовића извукао сам се из рова и допузио до команданта извештавајући га, да мањи број Бугара улази у шуму испред леве јаруге и оданде гађа са дрвета. Командант ме пошаље на лево крило чете XII. пука која је од поноћи непрекидно лежала позади нас у резерви, да јавим воднику да две десетине упути у шуму и спречи непријатеља у надирању. Спуштао сам се косом да извршим наредбу баш када је непријатељска хаубица највише дејствовала. По фијуку једне гранате израчунао сам, да ће она пасти негде близу мене, за то одмах прилегнем спреман на најгоре. Истога тренутка чујем страховит пуцањ и када сам подигао главу, видео сам на пет корака испред себе раскомадане удове једнога активног потпоручника из XII. пука, кога је граната погодила по сред трбуха. Још нисам добро ни погледао око себе, када осетих на плећима страховит ударац. Низ леђа ми се у исти мах скотрља приличан камен, кога је разорно зрно бацило у вис, те је после погодило моја плећа. Дигао сам се одмах и онако погрљен извршио командантову заповест.

У подне непријатељска артиљерија прекинула је паљбу, сигурно у уверењу да је даље гађање без икаквог циља. Њихова пешадија повукла се око 1 часа по подне, поражена, утучена. Тек десетак комита осталоше у шуми и с времена на време избацили би по коју пушку. Око 5 часова и они се смирише.

Пред вече спустио се командант у доњи ров, честитао капетану Мијатовићу на јуначком држању, називајући га јунаком и витезом, а захвалио се и свима војницима на храбром држању.

Патроле, које одмах упутисмо за непријатељем, донеше 89 бугарских пушак и силну спрему и муницију. Избројаше 130 мртвих Бугара које

њихови не могоше собом одвући. Доведена су и два рањена Бугарина, од којих смо дознали, да су тога дана напала на нас два батаљона славног једренског 59-ог пука под командом потпуковника Атанасова. Рањеницима је одмах указана лекарска помоћ, а мртви су још исте ноћи покопани. Бели крстићи које су војници ножевима истесали, обележавали су гробове палих јунака.

Командант XII. пука одмах нам је честитао „на славном држању“ и од команданта батаљона тражио, да заслужне војнике предложи за одликовање и унапређење. То исто је затражио и командант IX. пука.

7. и 8. јула Бугари су нас поново напали. Но већ слабије. 14. јула сменио нас је са Славова Врха батаљон IX. пука и ми се вратисмо на Царев Врх, где смо ушли у састав нашега пука.

Славко М. Косић.

Њ. В. Краљ Карол румунски

Наше војсковође

ПУКОВНИК **Божидар Терзић**
КОМАНДАНТ ШУМАДИСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Међу онима, који су у овим ратовима имали дужности с највећом одговорношћу, а могу мирне савести себи рећи, да су општој ствари у истини корисно

послужили почасно место заузима ђенералштабни пуковник *Бождар Терзић*.

При формирању Врховне Команде један од најважнијих положаја у њој поверен је пуковнику Терзићу. Он је добио место начелника оперативног одељења Врховне Команде и на томе положају у пуној је мери оправдао поверење, које му је поклоњено. Веште и успешне операције српске војске у рату противу Турака у многоне су дело пуковника Боже, о чијим способностима су меродавни кругови имали увек најлепше мишљење. а то њихово веровање пуковник Терзић је сјајно оправдао, у оба рата, у првом руководећи операцијама српских армија из свога кабинета у Врховној Команди, а у другом, са Бугарима, као славом увенчани командант славне шумадијске дивизије првог позива, која је дивовским напорима извојевала победе на Дренку и Рајчанском Риду и тиме запечатила судбину Бугара у овоме рату.

О бојним успесима шумадијске дивизије првог позива ми смо доста писали, а прву страну данашњега броја украшћујемо сликом њенога мудрог и јуначког команданта, који: по својој спреми, по војничким врлинама и ратним заслугама чини част српском официрском кору и јесте понос непобедне српске војске.

најдаљој тачци Албаније, до које су наше групе стигле да дођу.

Ове садање побуне Арнаута затичу пуковника Стеву као команданта прве дивизије, коју треба на Косову формирати. Они, који познају Миловановића, његов рад као команданта у свима местима, у којима је службовао и његово оштро око и одлучну, снажну руку за време свих операција његове бригаде у оба рата, — сложиће се са нама, да Косово није могло добити заслужнијег достојнијег и бољег команданта.

Прилике су изазвале поновну, делимичну мобилизација. На првом месту наређена је мобилизација II пешадијског пука: То је, кроз неких 7 година пук, коме је, у Нишу, на челу стајао Степа Миловановић. Питајте војнике из ових седам генерација: ко је и какав је њихов ранији командант и кад добијете одговоре знаћете каквога старешину проређени редове храбрих српских официра имају у њему.

Скромност то је одлика Миловановића. Он ради и снажно ради. Велики су трагови, које је тај рад, до сад, оставио за собом. Наша је нада да ће они у будуће, на домаку наших нових дужности и задатака, бити још и већи. И с тога, ми данас топло поздрављамо храброг команданта нашег освећеног Косова.

ПУКОВНИК **Дамњан Поповић** КОМАНДАНТ ТРУПА ПРОТИВ АРНАУТА

Одличан војник и официр о чијим способностима и стручној спреми мисле најлепше и они који му лично нису наклоњени, због политичког деловања његовог, корисно је употребљен и корисно је Отаџбини послужио у оба наша рата, с Турцима под Скадром, с Бугарима у нишавској долини, па и сада у борби противу Арнаута, када су они упали у нашу земљу.

Објава рата Турској пуковника Дамњана је затекла као пензионера. Одмах није могао бити распоређен због ових истих разлога, због којих је морао у пензију. Када су се наши меродавни војнички кругови одлучили, да и наше трупе узму активна и жива учешћа при освојењу Скадра, за команданта те опсадне војске одређен је пуковник Дача, као наш најбољи стручњак за градске војне. Прилике које су се тамо стекле учиниле су, да се Брдица није могла избећи, али за њене губитке пуковник Дамњан не може носити одговорност, јер је он све учинио, што је једном талентованом и вештом војсковођи стојало под руком, као што је то лепо описао мајор Радоје Јанковић у напису „Напад на Брдицу“, који смо донели на страни: 376, 377 и 378.

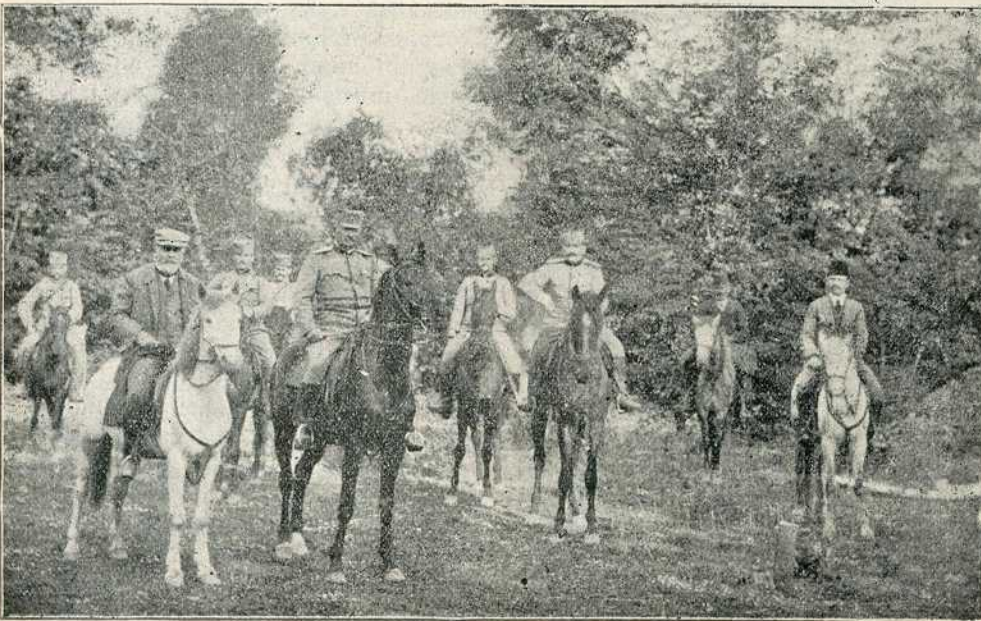
У српско-бугарскоме рату Поповићу је поверена команда над пиротским утврђеним логором. Тај логор утврдио је баш пуковник Дача, па је он знао најбоље и да га брани и — бранио га је и славно одбранио.

Командант друге армије, ђенерал Степа био је необично задовољан његовим радом.

Када су арнаутски зликовци у великим буљуцима упали на нашу територију пуковник Дача је одређен за команданта свих наших трупа, које су, под његовом командом, тако брзо и тако успешно очистиле сву нашу територију од подивљалих Арнаута.

Пуковник Дача свршио је Војну Академију 1876. године са једанајестом класом, као први у тој класи која нам је дала одличне официре и ратнике: ђенерале Степу, Михаила Живковића, Михаила Рашића, Живојина Р. Мишића, Ђоку Михајловића, пуковнике Светислава Исаковића, Боривоја Нешића и др.

У чин потпоручника произведен је 5. новембра

Пуковник Степа Миловановић и Жив. Балугџић обилазе арнаутска села.

ПУКОВНИК **Стева Миловановић** КОМАНДАНТ МОРАВСКЕ ЛЕТЕЋЕ БРИГАДЕ

О дејству Моравске летеће бригаде ми смо опширно писали, а прву страну прошлог броја украсили смо верним ликом одличног и храброг вође ове силне бригаде пуковника Стеве, а у овом броју доносимо још једну врло лепу слику, која представља пролазак пуковника Миловановића кроз Арнаутлук.

За време рата српско-турског Миловановић је, као потпуковник био командант оне комбиноване, летеће бригаде, која је самостално оперисала кроз Косово на Гиљане и Карадаг, скопску Црну Гору. На челу своје бригаде Миловановић је сјајно извршио све поверене му дужности. После пада Куманова, Скопља и Еитоља, — његова је бригада била упућена ка Охриду и Дебру. Одатле у Елбасан: према Цзвид ваши. У борбама са Цзвид-пашом, ова је бригада заробила око 4000 Турака. Трупе њене су чврсто држале у својим рукама сав предео од Ороша до Подградца — и налазиле су се тамо управо све до демобилизације.

На другом месту, у у данашњем броју, доносимо фотографију Миловановића на коњу у пратњи Жике Балугџића, нашег ђенералног конзула у Солуну, Снимљени су у моменту проласка кроз маслинове шуме на

1876. и одмах је пошао у рат. Учествовао је и одликовао се у првом и другом српском-турском рату, као и у српско-бугарском рату 1885. године а за заслуге у последњим ратовима добио је највеће одликовање Карађорђеву звезду с мачевима.

Пуковник Дамњан важи као један од најспособнијих наших официра. Одличан у школи, одличан и на мирнодопској служби као и у рату пуковник Дача добио је положај команданта вардарске дивизије, на коме ће положају несумњиво оправдати наде, које се налажу на њега.

КОСОВСКИ ОСВЕТНИЦИ

† Александар Ж. Живановић -- Сања

КАНДИДАТ АРХИТЕКТУРЕ

СЛАВНО ПАО НА ЛИСИЦИ 5. ОКТОБРА 1912.

На први глас, да је дошла ора, да се Косово свети и да се поробљена српска колевка очисти од турских зулумчара, да се границе слободне Србије рашире на све српске земље, које су још робовале Турцима, скупила се у Београду једна чета мала, али све по избор младих школованих, одушевљених Срба, који су били готови, да први полете у ватру, да први себе жртвују за остварење Косовске идеје. Са том четом одабраних не по стасу и лепоти но по срцу јуначкоме кренуо се на границу 20. септембра 1912. и млади симпатични *Сања*, идеалан младић, јединац Живана Живановића, државнога саветника. Љубав према Отаџбини одвела га је из наручја родитељског на поље смрти, која је међу првима уграбила и њега, онако младог, онако лепог по облику људском и по племенитости благородне душе његове.

Рођен 7. марта 1890. године у Београду млади Сања био је тек напунио 22 годину, када је као јунак принео свој живот, пред којим је стајала велика будућност, на жртвеник Отаџбине. Он стари и опробани Душановачки Соко, он познати одлични стрелац и потпредседник студентске стрељачке дружине, он најагилнији проповедник умерености и борац против употребе алкохола, и ако је од малена навикао на живот пун удобности осећао је у своме, не Бог зна како снажном телу једну силну душу, која га је гонила напред, и која му је давала снаге да може онако нежан издржати све тегобе ратних штрапаца. Није се бојао ни тешкоћа, којима су ратници изложени, ни мача и олова непријатељева, јер је горео од олена од жудње, да и он помогне раскивању Косовских окова. Од раног детињства у његову племениту душу његови честити родитељи усађивали су љубав према роду и готовост на сваку жртву за Отаџбину. Тако васпитан он се винуо у бојни окршај и не опраштајући се с родитељима, које је мало за тим зао удес увио у црно, али који с поносом могу рећи, да су они у овом рату поднели једну од најтежих жртава и да су крвљу својом скупо платили велике тековине српске војске и велику част наше нације.

У очи објаве рата један велики буљук дивљих Арнауца навалио је на Лисици на малену чету Љубе Буловића. Четници су се славно држали и одбили су нападаче, али су тај успех скупо платили. Оставили су

на месту борбе пуно гробова најбољих својих другова, а једна од тих рака прве ноћи по борби примила је у своја недра и Александра Ж. Живановића, симпатичнога Сању.

О борби на Лисици нећемо овде опширније писати, јер смо опширан опис те борбе донели на страни 124., 138. и 139. из пера једнога од Сањиних ратних и школских другова, Страшимира Милетића, кога такође у овоме броју ликом приказујемо. Рећи ћемо само толико, да је у борби добри Сања показао неочекивану присебност, пуњу хладнокрвност и дивљења достојну слободу у кретању по простору, који је био обасут ватром и на коме је смрт немилосрдно косила. Једном речи Сања је био јунак и јунаштвом својим сачувао је на вечна времена светао спомен своме честитом имену.

Сања је пао 5. октобра а 8. је сахрањен у селу Медвећи одакле су га родитељи превели у Београд и овде 20. октобра сахрањили, уз учешће целог престолничког грађанства, које је искрено саучествовало у тешкој жалости родитеља, који су истовремено поред јединца Сање изгубили и доброг јединог зета потпуковника Александра Глишића.

Пок. Александар је у Београду свршио основну школу и реалку. У школи је увек био одличан ђак и веран, добар и одан друг, те је међу својим вршњаци-

Нашн у Штипу: Храбри Јаја Ага са својим четницима Турцима пред начелством у Штипу.

ма био веома омиљен. По положеној матури ступио је на технички факултет београдског Универзитета, на коме је већ на крају друге године с одличним успехом положио све припремне испите.

У јеку мобилизације он је већ био на граници на мртвој стражи; у првој борби славно се понео и јуначки је пао погођен са два непријатељска куршума. Глас о његовој погибији примљен је са општом тугом, јер је овај добри младић уживао љубав и симпатије свих, који су га знали.

Слава нека је славно палом!

Мач и перо

— Поводом смрти Сање и Владете —

У Медвећи смо чули да је млади Сања погинуо као комита на Лисицама, и да је нађен укочен у лежећем ставу са пушком узетом на нишан...

WWW.UNILIB.RS Јашући поред своје чете по хладној јесењој киши на путу за Приштину преко Лисица, размишљао сам о судбини овог интелigentног витеза који је служио као углед лепо васпитаног младића у нашој престоници. Мисли су једва могле савлађивати упорно осећање... И у том суморном часу наједанпут приђе мој наредник, иначе учитељ и мој негдашњи ђак, па ће узбуђено рећи:

„Господине, дођите да видите место где је Сања погинула.“

Дошао сам. Шаржер и празне чаурице на отвореном месту у трави биле су видљиви траг чаробног родољубља Сањиног. Узбуђен одадох пошту, а кад се вратих, рекох војницима:

— Слушајте људи, на овом положају погинуо је славно један млад човек. Отац му је државни саветник, а он је изучио највише школе. Отац га је послао у овај свети рат, и добри син дао је за своју Отацбину свој живот драгоцено. Ко се од вас врати жив, нека прича то својој деци...

Цела чета, као један човек, пусти глас: „Бог да га прости“, па се кретосмо престоници Краља Милутина...

* * *

„Колико су нежни родитељи осетили бола и поднели мука док су подигли свога јединца. Гајили га као најмилији цвет, отшколовали га до савршенства, па га пустили у гору да га вуци поједу...“ тако су једни говорили у Приштини са уплаканим очима, кад се чуло да је погинуо Владета свај умни и поносити младић Други су друкче говорили: „...Свршио је највише школе у свету. Отац му је био министар, виђен је и уважен човек и научар наш. Могао се склонити у позадину... А он улази одушевљено у прве редове и у борби гине славно за народ свој. То су хероји. Такве помињу поколења и њиховим делом уче своју децу. То су стубови великог народа. Слава Владети!...“

Ово одушевљење обузе и мене; јер сам познавао овог узоритог младића још кад је био красно дете.

И данас кад је велика, историјска Борба завршена, па настаје време објективне оцене заслужних људи и свет се почиње дивити пожртвовању наших школских радника и на бојном пољу, не сме остати неопажено да је Сања син Живана Живановића професора Учитељске Школе, а Владета јединац Љубомира Ковачевића управитеља Учитељске Школе, људи који су у својој дугој наставничкој служби исто тако знали научити читаве редове својих ђака како се љуби Отацбина, а ти ђаци њихови били су потоњи учитељи народа који је осветио Косово.

Наша жена у рату

— Савремена Српкиња достојна је као мајка Југовића мајке, сестра царице Милице и друга Косовке девојке. —

Велико Доба Српског Народа преживљују наши савременици, јер смо велики били на свима пољима народна рада. Они који су с пушком у руци, без страха и с готовошћу на сваку жртву, преко телеса својих другова и још више преко телеса Србијиних непријатеља,

пројездили преко старих земаља српских и овима донели Слободу, од Косова прижељкивану, учинили су много али су иста тако много учинили и они, који су имали да њихово продирање подупиру, да га, сваки на свој начин, помажу, да им победоносан полет олакшају. Наши ратници били су велики јунаци, а њихове матере, жене, сестре и ћерке биле су достојне ћери Мајке Југовића, дичне сестре Царице Милице и поносне друге Косовке девојке, достојне друге недостижних својих ратника и непобедних српских осветника.

И једнако велике биле су наше мајке и наше сестре како оне по забитим селима тако и оне по градовима. Оне по селима остале су у кући без мушке радне снаге и још више остале су без за рад им преко потребне стоке, јер све што је ваљало било је на бојном пољу. Па ипак нежна њихова тешке тежачке послове, стигле су, да све пољске послове са тешким надприродним напорима, баш као и њихови мужеви на бојном пољу, на време сврше и да плод њивица својих зберу и ратнике дочекају не само пуна срца но и пуних кошера.

Не само да су знале чувати домове своје но су их и сачували и у њима толико много привредили, да су славом увеличаним својим ратницима могле увек и довољно новаца на бојно поље послати, да далеко од куће не осећају оскудицу ниучему, а када су се ови, после јед-

ногодишњих напора, славом и чашћу увенчани, вратили, нашли су своје куће пуније и свачим снабдевеније но што су их оставили када су у свети брј за народ свој пошли.

Стварању Велике Србије не мало допринела је и српска жена, нарочито српска сељанка, којој нека је част на сва времена.

Жена у вароши била је такође свесна великог времена у коме живимо и трудила се, да по својим силама, допринесе свој обол за свето дело на коме је сарађивало све што се српским именом поноси. Жене у вароши

Операциона сала болнице Кола Српских Сестара.

Једна соба у болници Кола Српских Сестара.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

биле су неуморне на послу неговања и лечења рањеника и болесника. Наше болнице не би се дале замислити без много заслужних вредних милосрдних сестара, које су успеху лечења по болницама својим услугама много, врло много допринеле.

Уза све то наше жене спремале су нам и подмладак, васпитавајући у духу српским нове ратнике за нове борбе и нове задатке.

Наша жена у овим великим данима била је достојна савременог Србина. Велико доба дало нам је велике савременике и само у заједничкој сарадњи-малих и великих, знаних и незнаних, богатих и сиротих, мушкиња и женскиња лежи тајна наших колосалних успеха, којима смо задивили цео свет.

На овом месту и овом приликом сматрамо за потребно да се одужимо својој савести да ма у најкраћим потезима изнесемо у бледој боји благотворни рад личног нашег Кола Српских Сестара.

Када је пре десет година замислило на барут на Балкану родољубиво београдске женскиње основало је Коло Српских Сестара са патриотским задатком да *приме и понесу свој део дужности према својој нацији*.

Десет година је већ како друштво ради на остварењу свога задатка и с пуно поноса за себе и части за наше женскиње оно се радосно може осврнути на резултате тога рада.

Много се радило кроз то време и много се урадило. Па ипак рад Кола за последњу годину дана надкриљује све.

На глас првога бојног поклича вредне наше сестре окупиле су се у својој Коли и брзо биле готове с одлуком, да помогну видањем рана Косовским осветницима.

Све су добровољно с пуно одушевљења предано легле на посао и пре но што је прва пушка на граници дала знак, да је дошло време, које се пет векова чекало, болница Кола Српских Сестара била је тако уређена, да је чинила част врлим сестрама. Први рањеници већ су били смештени у петој резервној болници Кола Српских Сестара и та болница била је једна од последњих, која је затворена.

За све то време од скоро пуне године дава честите Сестре из искрене љубави према браћи звојој лечиле су их и неговале као своје најрођеније. Њихова сестринска нежност и готовост да рањенику помогну учинила је на рањенике саван упочетак. Излазећи из ове идеално уређене болнице наши храбри ратници, који нису знали засузити ни кад их је пробијао непријатељски бајонет ни под операторовим ножем плакали су као мала деца, да тим сузама својим драгим Сестрама покажу колико су им искрено благодарни за услуге и пожртвовање и неуморну службу око њих. А она небројена писма, са тако дирљивом садржином, што читаоцу моме сузе из ока, а што их свакодневно примају Сестре ове болнице од рањеника и болесника, које су с пуно сестринске нежности и српске искрености месецима неговале и од смрти отимале, најбољи су доказ, колико су Сестре допринеле, да наши бојни успеси прођу са што мање жртава у крви.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Српска војска

— Оцене страних ауторитета —

Руски генерал Е. М. Домански, који је обишао сва бојишта балканског рата, написао је у великом руском листу „Виржевија Вједомости“ у очи српско-бугарског рата интересантан чланак о српској и бугарској војсци.

„Ако би — пише руски генерал — дошло до рата између Србије и Бугарске, ко би из тога рата изашао као победилац? На то је питање тешко одговорити, јер и у рату понекад може да буде изненађења. У Русији је данас распрострањено мишљење, да су Бугари јачи од Срба, а то није тачно.

Српска је артиљерија далеко боља, надмоћнија и извежбанија од бугарске. Тако исто бугарска коњица далеко изостаје иза српске коњице, која је и бројно јача и врло добро извежбана. Што се тиче бројне надмоћности бугарске не треба сметати с ума да Бугари морају истурити своје трупе и према Грчкој и према Румунији која је већ изјавила да неће бити неутрална у новом балканском рату. Ратна вредност и српске и бугарске војске врло је велика. Али моје је мишљење, да српска војска у погледу организације, спреме издржљивости и храбрости стоји далеко више од бугарске војске.

Бугарска има даровите војсковође као што је Ратко Димитријев али је велика спрема и даровитост и војводе Путвика и његових другова. За једину слабу страну Срба сматрам њихову одбранбену тактику. Срби говоре: Нека нас Бугари само нападну! Срби при том заборављају да добро припремљен напад даје велику надмоћност у рату. Иначе српска војска је војска првог реда са каквом се мало која држава може похвалити...“

Генерал Ер, командант артиљерије француског шестог корпуса у Шалону на Марни, користећи се својим једногодишњим одсуством дошао је на бојно поље наше као прост туриста, којег је привлачила српска војска.

Било је то 18. децембра 1912 после месец и по тешкога рата; *мирноћа, дисциплина и свежина трупа изазвале су његово дивљење*. Рекао би човек, да су изашли из касарне! чудно се он.

Генерал Ер је и један од великих шефова француске артиљерије. Као артиљерац, осећао је особито задовољство констатујући, да је српска артиљерија, француска артиљерија, *стајно одговорила својој задаци*.

— Официри и војници искористили су код ње све што се могло, и похвале, којима они обасипају наше топове, морају им се обилно повратити, изјавио је генерал Ер.

Говорећи о српској војсци завршио је он овако:

— Не могу се ни најмање ограничити у похвалама српске војске: то више није млада војска, *што је једна велика војска*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Њ. В. Краљ Петар лично на груди Престолонаследника Александра при-
дева златну медаљу за храброст

Пуковник Дамјан Поповић,

КОСОВСКИ ОСВЕТНИЦИ

Сања Ж. Живановић, студент технике
Славно пао као четник на Лисици 5 октобра 1912.

Осветници Ко

Резервни по
Проф.
Подлегао р

ВЈЕСКОВОЋЕ

командант вјеске против Арнаута

Сара и Сливнице

ешадјески капетан
Живојин Хаџић
ратним тегобама.

Престолонаследник Александар, Војвода Путник и Ђенерал
Петар Војовић

КОСОВСКИ ОСВЕТНИЦИ

Јован Лекћ, сврш. студент агрономије
Славно пао под Скадрем 27. јануара 1913.

Из нове Србије

Приштина на Косову

На страни 487. донели смо лепу слику чаршије у некадашњој славној Милутиновој престоници Приштини, која лежи крај историјскога Косова поља, у једној котлини, заклоњена брежуљцима, а девет километара далеко од железничке пруге, која води кроз Косово од Скопља до Митровице. Приштина је једно од највећих места, што смо их у последњим ратовима ослободили од Турака и освојили од Бугара. Она има око 25.000 становника, а могуће и доста више, јер је праву статистику у бившим турским градовима још тешко утврдити. Од тога су четири до пет хиљада православни Срби, а друго су Турци, Арнаути и Цигани, којих нарочито много има у Приштини. На нашој слици се лепо види изглед приштинске чаршије, која је као и све чаршије по некадашњим турским паланкама, које се одликују неуређеношћу, прљавштином, кривим и узаним улицама и махом ниским кућама од ћерпича. У Приштини само једна улица личи на наше улице по томе, што није крива као остале, иначе је уска и с кућама турског типа.

Једина солидна грађевина коју Приштина има, јесте она у којој је био ућумат, данашње окружно начелство и дивизијски штаб а чију смо слику донели на 441. страни. У тој је згради за време турске управе седео представник турске власти паша по чину. Та је зграда по плану саграђена и изнутра је лепо уређена. На првом спрату са ове грађевине има леп доклат са кога се гледа у двориште и главну чаршију. Двориште ове зграде ограда је ниским зидом и гвођеном оградом, а украшено лепим алејама, које су наши војници по заузећу Приштине уредили направивши неколико веома лепих фигура: 1912. монограм краља Петар I и Круну. Овај мали парк засађен је кестенсима, који су прилично велики, а испод којих су намештене клупе за седење. На месту где је сада та зграда, за време Немањина владавине био је двор краља Милутина.

Срби у Приштини имају једну цркву. Црква је стара грађевина, којој је 1906. год. призренски митрополит Нићифор дозидео препрату, са којом је ова мала црквица доста проширена. Двери ове цркве дрворезно су израђене, врло лепо и тако вештачки, да овој малој црквици ванредан украс дају. Уз цркву је подигнут и конач за митрополита. То је мала зграда са лепом баштом у којој је цео простор испуњен османлуком за дозу. Иза цркве и конача налази се српско гробље.

Приштина је пуна џамија, има их 13. Три су у непосредној близини садашњег нашег окружног начелства. Све три џамије веома су лепо од камена сазидане. Најновијој и највећој не само да је мунаре од камена, већ и шилјак је од самога камена вештачки саграђен.

Околина Приштине плодна је и богата те има изгледа да ће ово бити живо трговачко место, нарочито ако кроз њега прође, што је у изгледу, железница из Србије.

Комита Симо.

— Јуначна смрт једнога Српчета Крајишника на Криволаку —

Прошло је већ и више од три месеца, што је земља Нове Србије отворила своју утробу, да за навек

прими измучено тело младога комите, *Симе Дурмана*. Небратско му је зрно прекинуло нит живота код Криволака. и он паде јуначки, да нам у успомени веком живи. Симо је чедо кршне Хрватске, из Двора, но срце га је увек вукло Србији јер је њој хтео поклонити све своје млађане силе. И кад је плануо рат против петвековног тиранина, Симо је напустио седми разред реалке у Карловцу, опростио се за вечита времена са домовином и прешао у Београд. Међу првим добровољцима јавио се и он, и ступио је у чету мајора Танкосића. Већ првих дана свога боравка у новој му домовини, одушевљено је писао једноме своме школском другу у Карловац:

„Сав сам узнесен при помисли, да ћу се моћи назвати: косовски осветник. Једва чекам онај историјски час, када ћемо поћи да крв своју лијемо. Да имадем сто живота, све би их предао опћој ствари Српства...“

Прву борбу је издржао код Лисице, а затим је са првом армијом прешао цело земљиште до Битоља. И кад је од великих напора, пењући се по стрмим врлетицама, исцепан и бос, гладан и жедан и пролазећи из

битке у битку, оболео, пренеше га другови му у болницу. Оболео је од тифуса. Но, када му није могло нахуити турско зрно, још мање му је могла та бољетица. Он ју је преболио. Међутим је било склопљено примирје. Симо се слаб и немоћан повратио у Београд. Као добар цртач, добио је место у дирекцији железничкој. Но Симо се није задовољио с тиме, он је за вишим тежио. Тежио је за војном академијом, те му најпосле и обећаше, да ће на јесен бити примљен. И он се пун одушевљења и опет јавио неким друговима. И сам је уживао при помисли, да ће бити члан војске онога народа, која је за кратко време спрала са себе лагу Косовску. Поносио се с тиме и већином је о томе и писао.

Рат се завршио. Настаде кратки мир и она значајна тишина, онај кобни мир, који се појављује пре почетка сваке велике олује. Тамни и нејасни облаци се и опет надвише над обзорем Србије. Небраћа Бугари наумише присвојити и оне градове, за коју су Срби драгоцену крв своју лили; наумише присвојити оне пољане, које су засејане јуначким српским костима, да из њих никне Слобода напаћеном робу.

И не устручаваху се покушати ту своју грозну намеру у дело привести... Али, провидност је учинила своје.

Симо се и тада друговима јавио, но нажалост, последњи пут.

„Ја већ спреман чекам воз, који ће нас однијети пут царскога Скопља, да се опет повратим ратничком животу. Колебао сам се. Зар на браћу? Али не, они који нам то учинише не могу бити браћа српска. Ја морам напријед, јер бих иначе порекао самога себе. Хоћемо ли се још кад год видјети? Сумњам! Ја слутим, да ми је дванаести час већ откуцао...“

Ступио је у митраљеску чету, у чину каплара. И једне тамне ноћи угаси се светла звезда на српскоме небу. Пао је комита Сима Дурман код Криволака, као јунак у 18 ој години свога млађаног живота, одликован колајном за храброст.

Година дана је томе, драги Симо, да се растадо. смо и не слутећи, да се више никада видети нећемо. Не жалите за њим, јер њега нам неће ни време избрисати из успомене наше. Благо и теби мајко, што имаш диду сина, косовског осветника. Нека је међу нама

БУГАРСКЕ ВОЈСКОВОЂЕ

Генерал Нићифоров

БУГАРСКИ МИНИСТАР ВОЈНИ
ЗА ВРЕМЕ САВЕЗА.

светла успомена на њега, који је дао свој живот за најсветије идеале Србинове и који је допринео ками-чак за градњу Велике Србије..

Школски му другови у Карловцу приредише у недељу 1. септембра свечан парастос и помолише се Свевишњем за вечан покој душе младога комите Симе... у Карловцу, 1913.

М. П. Б.

КОСОВСКИ ОСВЕТНИЦИ

† Јован С. Лекић,

СВРШЕНИ СТУДЕНТ ПОЉОПРИВРЕДНЕ АКАДЕМИЈЕ У ТАБОРУ, ПОГИНУО У ШИРОКЕ (КОД СКАДРА) 27 ЈАНУАРА 1913.

Основну школу свршио је Јован у Крњице (Црна Гора). Нижу пољопривредну школу свршио је у Краљеву. По свршетку школе био је постављен за помоћника државног економа у Зајечару, у којој је служби био само неколико месеци.

Године 1907. вратио се у Црну Гору и добио државну стипендију за продужење пољопривредних наука у средњој пољопривредној школи у Хрућиму (Чешкој).

По свршетку ове школе продужио је пољопривредне студије као редован ђак у Таборској пољопривредној академији. Довршио је био обавезно учење, али је у години 1912 и 1913 имао уз пети и шести семестрални полагаати и дипломски испит и тиме систематски завршити студије по пољопривредној струци.

Сва сведочанства овог узор младића, почевши од основне школе, показивала су неописан дар ума и примрност владања како у школи тако и ван ње.

На дан објаве рата Турској Царевини бијаше на фебрији у Сурдулици. Видевши лично шта ради србијанска интелигенција, кад треба светити Косово, похита у своју домовину као прави патриота и достојни син поносне Црне Горе.

Одгајен у традицијама својих предака да је најслађе умрети славно за Оталбину, он у место заклона у позадини изабере прве борбене редове и по правим црногорским појмовима о дужностима правога јунака узне пушку и оде код браће на гордому Скадру.

Карактеристично је истаћи кад је овај интелигентан војник приликом доласка из Србије рекао своме брату, ондашњем помоћнику министра војног, који му је могао осујетити његов полет за борбене редове и одредити га у позадину, да му он као брат ништа жалије не може у животу учинити него то, ако му спречи, да не пође с

пушком у руци, да се у заједници с браћом и рођацима у бојним редовима бори с петвековним Србиновим угњетачем.

Пун поноса и задовољства, кад на Петцињу прими ратну опрему, нестрпљиво чекаше полазак аутомобила са којим је требао да оде, јер се бојаше да не закасни за борбе које се око тврдога Скадра вођаху.

Његов долазак код рођака му у Крајуну код Скадра изазвао је велико расположење што га као великошколца пуна одушевљења виде да с њима заједно подноси све ратне тешкоће. Хитрином и војничким поносом као прави ратни друг стекао је особите симпатије и допадање свих старешина и војника батаљона којему је овај припадао.

Ни рођаци нити пак тешко рањени му брат нити ни један од старешина нису могли на њега упливисати да и најтежу ратну непогоду не поднесе.

27 јануара 1913 године пушчано непријатељско зрно међу оба ока погоди овога узор војника, и за неколико секунда нестало је међу живим борцима Јована С. Лекића.

Његово ће се име због правих патриотских осећаја наспрам домовине уврстити међу имена дичне српске интелигенције, која паде за освету Српскога Косова и обновљење Душанова Царства.

Колико је покојник својим темпераментом и опхођењем импонувао на сваком месту види се најбоље из тога што му је као скадарском јунаку омладина сурдуличка оба пола сплела венцац и његово славно име на црној традицијој бесила у Сурдуличкој цркви, и приредила му уз учешће свог сурдуличког грађанства помен.

Истог дана, када је грађанство давало почаст погинулом ратнику, био је у близини улогорен дунавски коњачки пук другог позива, ко-

ји је тих дана као победник са Једрена био дошао под командом Властимира Јаковљевића, сина јуначке Шумадије, који је с погледом на поштовање које грађанство сурдуличко одаје покојном Јовану послао једно одељење те је парадно томе помену присуствовало, а уједно и сам мајор са официрима.

Породица је у Јовану изгубила много, а држава једног младог, интелигентног, доброг и ваљаног раденика по привредној струци баш у време кад спремни људи неопходно потребују.

Лака ти српска земља коју си жарко љубио врли ратниче.

Ревизоре и продавце молимо да одмах пошљу обрачун, новац и непродате бројеве за септембар и раније месеце.

ИЗ НОВЕ СРБИЈЕ

Српкиње сељанке из околине Скопља.

Давор, Доро, давор добро моје!

— Један војник своје коњу —

Волео сам те, Доро, као очи у глави.

Није било давно, када смо, Доро, морали напуштати наше огњиште у Белановици под Рудником и поћи за Ниш на мобилизацију. Вриштао си на поласку, јер те је твој мали Срећко добро пазео и хранио. И ја сам без бригае кренуо, јер сам знао колико ваљаш и колики си ми пријатељ. Зуцкало се тада и о рату на Турчина, али се ми нијесмо ни тога бојали, и готови смо били радо поћи преко границе да прејездимо трагом Маркова Шарца све оно што је српско било. Помишљао сам и на јуначку смрт у крвавом боју, где гину и коњи и јунаци; али нисам знао, да ћемо се овако журно растати; — да ћеш ме оставити сама у ноћи на пустој друму.

Добро си ме служио, Доро, и ако те је због твога поуздања командир више слао и у патролу (извиђање) и као гласника и свуда. Изнео си ме и из боја пред Косовом и пренео преко Шар-планине, па зар овде да се растанемо, Доро? Пуст је друм овај, дорате мој, и тако мало личи на нашу Белановицу у којој си први пут вриснуо. Не личи чак ни на оне градове кроз које си ме доведе провосно поигравајући, док си те девојке цвећем китиле, јер си навештавао слободу и поновно рођење.

Није давно било, Доро, када ме је у маленоме Кичеву позвао командир и дао писмо, наређујући уза свој ваздашњи осмех:

— „Радивоје, ово треба хитно однети у Прилип!“

— „Разумем!“ одговорих и кретох да тебе опремим, моје десно крило, јер се таквог старешини не може одрећи ни да те шаље у пропаст, а не кмо ли у град Краљевића Марка. Говораше ми један момчић и о злу путу и о Арнаутима у заседи, али ми зато нисмо марили. Веровасмо, Доро, у се и у свога командира. Та послао би нас он више, да је требало кроз непријатеље пронети глас.

И стигосмо, Доро, у престоницу Краљев-сина Марка. Уморан си био, добро моје, јер пут беше и даљак и снегом засућ. Газили смо га често заједно, да би ти, парипе мој, душу повратило.

Ниси се ни одморио, дорате, ни мало сламе грицнуо, када дође ново наређење и нов пуг. Требаше однети одговор у Качево — а други не знађаше пута. И други коњи беху уморни, те кретосмо опет нас двоје.

А зле среће бесмо, коњићу мој, јер нас ноћ затече у планини, а снег затрпаваше путе. Зато и залутасмо у два маха. Много сам се и ја намучио, али си ми ти страдао, Доро. Јер кад нађосмо прави пут ти беше сав звојав, а студени ветар смрзаваше нас обоје. Тебе је то и до тукло, мучениче мој! Узалуд сам те водио и речима храбрио, ти си јечао и малаксавао... А друм је био пуст и ветар бесно дувао. Најзад си се срушио немоћан, а ја сам био несрећан, видећи да се мучиш. Нисам ти могао видети у мраку паметне очи, али сам осећао њихов болни поглед, који би ми хтео рећи:

— „Опрости, не могу даље. Остави ме, није ми суђено, да се вратим у своју топлу коњушницу, где ме твој Срећко и његова нега чекају. Опрости, што не могу даље!“

У очима сам осећао сузе, а у срцу бес, јер сам био немоћан у пустој планини, гледајући муке и последњег, најбољег пријатеља, који ме оставља. Мучно сам, Доро, све муке твоје, јер ти не могах помоћи.

А када се све сврши и глава ти клону на снег, заридих — осетивши се сам и слаб. Заборавих за трен и на писмо и на дужност и пустих срцу на вољу. Не знам, парипе мој, колико сам тако плакао, када ме прену топот. То беше поп-војвода, што се враћаше са четницима својим. И видећи пастира божјег, где врши и земаљске дужности, сетих се и писма, које носих. С тога оставих њему и његовима последњу бригу о теби, Доро, и узјасних једнога њиховога коња, да бих однео писмо. Јер шта је, Доро, један коњски или човечји живот напрема живота војске целе и народа!

А срце у мени плакаше за тобом, Доро, када ме позајмљени коњ носаше даље, а крвавило је и онда, када сам предавао писмо своје командиру. Крвавило је толико, да га ни његов благи осмејак није могао раскривити.

И сада још крвави, јер не знам шта ћу рећи Срећку, када са сам дома вратио будем. Мораћу му тумачити твој болни последњи поглед жртве дужности:

— „Опрости, што даље не могу!“
Волео сам те, добри Доро, као очи у глави!

21 децембра, 1912. г.

Скопље.

М.

Знамените Српкиње

† Катарина М. Миволук

ПРЕДСЕДНИЦА СРП. НАРОДНОГ ЖЕНСКОГ САВЕЗА

старе нишке породице, спреман, увек савестан и своје узвишеном позиву предан с лубављу, пок. Ђока је тек 12 година лекар свога роднога места. Рат му је дао прилике да се као нишлија, у име својих достојно одушки ослободиоцима свога града. И у данима највећег беснила ове болести на Брегалници, пок. Ђока је енергично, а успешно и неустрашимо сузбијао њено дејство, и многе врле борце српске спасао опакне смрти. И таман кад је свршио свој посао, и задовољан кренуо се кући својој, на путу до Скопља и њега дохвати колера, те га у најбољој снази брзо свали у гроб у Скопљу! У покојном Ђоки губи много његова породица, ситна дечица (петоро), али и грађани нишки у њему су изгубили једнога свога најбољег суграђанина и одличнога лекара, а српски народ једног свога узорног сина, који је, не плашећи се смрти, са највећом савесношћу радио на спасавању хиљаду јуначких бораца, да сам најзад зарази подлегне.

† Д-р Ђорђе Голубовић

После дуга и тешка боловања преминуо је 8. јула у дому свога ојађенога родитеља у Рашанцу, код Петровца, у 28 години млади лекар д-р Ђорђе Голубовић, резервни санитетски поручник.

После свршена школовања пок. Ђорђе био је постављен, пре 2 године, за среског лекара у Рачи, где га је и мобилизација затекла. Објавом мобилизације отишао је на бојно поље и ту се разболе. Враћен је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ради опорављења, али бољци није могао одолети, већ јој је подлегао, и то прерано.

Покојни Голубовић био је одличан млад лекар, који би био од користи и народу и својој породици.

† Д-р Стеван Клингер

Одазивајући се својој дужности и из захвалности према земљи у којој је задовољно век провео, стари лекар д-р Стеван Клингер, срески лекар у пензији и резервни санитарски капетан прве класе, који од неколико година као пензионер живи у Бечу, похитао је са својом супругом у Србију, да као резервни официр и лекар своје услуге стави на расположење српским рањеницима. За време оба рата д-р Клингер је савесно и с пуно преданости вршио своју тешку лекарску дужност, на задовољство претпостављених и за срећу рањеника, према којима је он увек био нежан и одушевљен. Рањеници, који су били поверени његовом старању увек ће с дужном захвалношћу сећати тога доброг лекара и племенитог човека, који је пао као жртва савесног вршења своје дужности.

По свршеној демобилизацији д-р Клингер се са својом племенитом супругом Наталијом, кренуо у Беч, да се одмори од тешких напора два рата. Добри лекар понео је собом из болнице клицу несрећне колере. На путу за Беч, у броду, испред Вуковара примећени су на њему знаци колере. Изнет је у Вуковар у колеричну бараку, где је сутра дан, 2. септембра, испустио своју племениту душу, после једанајесто месечних ратних напора под Једреном и у славним биткама на македонској ратишту.

Д-р Клингер био је врло добар лекар и симпатичан човек, који је искрено љубио ову земљу, и за коју је и живот положио.

† Поп Милош Терзић

У последњим ратовима изгубили смо на бојном пољу и неколико примерних свештеника који су своју паству пратили и у бојне окршаје и тамо, где су најпотребнији били, по савести вршили своје тешке пастирске дужности. Међу жртвама рата, из свештеничких редова, да поменемо попу Милоша Терзића, пароха ваљевског, који је подлегао ратним тегобама и 7. јула преминуо у Куманову од колере.

Поп Милош је учествовао у српско-турском рату, као војни свештеник V. пука дринске дивизије I. позива, с којим је издржао све ратне тегобе и невоље до Скадра и под Скадром, а у садањем рату био је са својим пуком на Овчем Пољу, где га је и уграбила немилосрдна смрт у најбољој снази — 42. години живота.

Изнанадна смрт његова изазвала је велику и искрену жалост код свију његових многобројних пријатеља у Ваљеву и ваљевском округу...

Покојни Милош био је човек, који је стајао у првим редовима у своме округу, и као свештеник и као јавни политички радник. Јака интелигенција, чврст карактер, добро срце, љубазно опхођење — све су то била својства, која су га издизала у прве редове нашег друштва, а велика енергија и љубав његова према народноме добру чиниле су да је стално стајао међу првима, међу онима чије се одсуство осећало, — међу онима без којих се није могло... Енергију своју у раду на народном добру и љубав своју према њему, почео је покојни Милош инстинзивно испољавати још у младим годинама својим.

Као свештеник, покојни Милош је уживао необично поверење и љубав своје пастве, коју је задобијао својим тактичким, паметним опхођењем, саучешћем у туђим потребама и великом љубављу према њеном добру. Као такав, у својој парохији био је центар свега, што се тичало културног унапређења његове пастве. Био је председник „Земљорадничке Задруге“ и „Дру-

штва за чување народног здравља“ у својој парохији, повереник „Српске Књижевне Задруге“, и стални повереник „Српског Књижевног Гласника“ и „Дела“, за Ваљево и околину, од самог почетка њиховог излажења и тд. И као свештеник, и као интеллигентан грађанин, није без употребе оставио од Бога дани му дар, већ га је на добро ближњима употребио... Његова врла супруга и многобројна дечица, могу се увек поносити именом његовим...

Нека је свима лака земља, а међу нама увек светао спомен!

КОСОВСКИ ОСВЕТНИЦИ

ЈУНАК СА ЛИЦИЦЕ Страшимир Љуб. Милетић]
СВРШ. ПРАВНИК, ПРЕДСЕДНИК СТУДЕНТСКОГ КЛУБА
„Словенски Југ“.

Уз слику непрежаљеног јунака са Лисице Сање Живановића доносимо данас и лик једног од његових другова из школе и јунака из овога боја, једног од интелигентних четника ове храбре чете Страшимира Милетића — сврш. правника, сина уваженог проте зајечарског и протојереја тимочке дивизије првог позива Љубе.

Млади Страшимир је један од најистакнутијих академских омладинаца своје генерације. Спреман, агилан и вољан да се пађе на сваком послу за опште ствари Страшимир је брзо међу својим друговима заузео једно од најистакнутијих места. Сваки омладински покрет у последње време био је тесно везан с његовим именом и успеху сваке омладинске манифестације он је највише допринео. И тако оглашен за неспособног, првих дана нашао се на граници у чети, која је показала чуда од јунаштва. Као храбар борац заслужио је да му се име помене с признањем.

Осветници Косова и Сливнице

АРТИЉЕРИСКИ ПУКОВНИК

† Прока Биволаревић

ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ ОД ГРОМА

Командант нашег брдског артиљериског пука, храбри пуковник, Прока Биволаревић, погинуо је 26 јула у 1 сат по подне од грома, на војничкој позицији, вршећи своју велику и свету дужност. Скоро годину дана, бранећи своју Отаџбину, и борећи се за њу, и противу Турака и противу Бугара, подлегао је овај див — јунак наш! Он, чије су батерије, прелетале с једног мора на друго, које су виделе кршну Албанију, питомине Битоља и Охрида; које су стајале на најстраховитијим позицијама, где су се српски топови показали ненадмашни, и којима Србија много има да благодари, за садању славу и величину своју за Куманово и Брегалницу, за победу Турске и слом Бугарске, за покајање Косова и освету Сливнице!....

Рекох топови, али не! То су мртва оруђа, али је њима дат дух, дато им је срце дато им је јунаштво: дати су им Биволаревић, Паштровић, Никетић, Трифунац и остали храбри српски официри и војници, и они су ти који тако високо дигосе глас нашег топништва.

Њима нека је слава и хвала што се вије српска застава, на Призрену, Прилипу, Охриду, Битољу, Кочану, Штипу и безброј других српских градова!

Пуковник Прока могао је као командант пука у каквом комотном стану у позадини, сачекати крај рата, и бити и данас жив, али он је са својим војницима, под шагором, делио све муке и све патње и ту је жртвовао за Отаџбину своју, оно, што човек може највише жртвовати, жртвовао је живот свој! ... То силно пожртвовање, то је оно, што је било велико у свију наших палих витезова. — Они се нису издвајали од својих војника, били су увек у првим редовима и то свето пожртвовање, учинило је, да је мала Србија тукла и сломила две силне државе и да су и турски полумесец и бугарски лав, пали на колена пред победоносном Србијом и молили за милост, молили за мир!....

Ма да је пуковник живот свој за Отаџбину положио, и умро смрћу, за којом сваки прави Србин вечито жуди, ми Алексинчани, опет га силно жалимо, јер смо га љубили, јер смо га знали тако рећи од малена.

Његов импозантни, војнички стас, као да још гледамо! Његову љубазност, искреност и благородство душе, неће нико заборавити, ко се је с њим само један пут видео!

Наш пуковник рођен је 24 августа 1867 год. у Лесковцу. Још као дететом, под утицајем српских топова у првом српско-турском рату, добио је неодољиву жељу да буде војник, и учећи марљиво он је ступио у Војну Академију из које је 1 септембра 1889 год. произведен за артиљериског потпоручника и даље је једино преданошћу у служби напредовао до чина пуковника. Он је био одличан командир батерије, примеран командант дивизиона и узорит командант пука! Но, највећа је слава његова била, добијање чина пуковничког, јер га је добио на бојном пољу, где је и одликован високим одличјем!

Достигао је тако рећи највећи положај у војсци, стекао је признање од свију и сваког, стекао одликовање са највећег места, и после толико мука и патњи, кад је мач већ метнут у корице, судбина не даде дому његову, да са њим радост, част, славу и напредак подели!..

Не само да је био добар војник и јунак но испод његовог војничког мундира, куцало је културно благородно срце!

Он је као командант, украсио алексиначку касарну дивним парком, подигао је вилу Брђанку са јединственим изгледом, коју су посећивали и владоц наш

и цео дом његов. Све земљиште касарне, засадио је вођем и виноградима, које ће дуго и дуго причати Алексинчанима о благородству душе његове и узорној вредноћи Проке Биволаревића.

За породицу, нарочито за неутешну верну му љубу, смрт његова у моменту када су га највећом радошћу очекивали, страشان је удар. Али нека је њеном племенитом српском срцу утеха, што јој је муж за отаџбину пао, и што се можемо дичити и поносити именом његовим, које ће се вечно с хвалом помињати. И кад му припали воштаницу на витешком гробу, нек увек припали још две, једну за Куманово а другу за Брегалницу, и онда нека јој срцу одлакне, и нека зна да и ту удела има, да и ту крви има њеног мужа пуковника Биволаревића!

Кад погледа диван Битољ, Охрид, Прилип, Призрен нека зна да и ту има крви њеног мужа пуковника Биволаревића. Кад погледа на Балкан и по целом Словенству, да место Бугарске, Србија сада држи заставу првенства, нека зна да и ту има крви њеног мужа пуковника Биволаревића, и нека зна да су њен муж и остали пали витезови, подигли камен темељац на коме се диже Велика Србија, вековни идеал српског народа.

Нека је слава за Отаџбину палом пуковнику Биволаревићу.

М. К. Прендић

РЕЗЕРВНИ КОЊИЧКИ ПОТПОРУЧНИК

† Бранислав Премовић

СЛАВНО ПАО НА ЖУТОМ ДУКАТУ

Описујући борбу на Вито Коло и Жутот Дукату, у прошлом броју ми смо истакли храбро држање и јуначка дела шумадијске коњице, која је овде показала лепе успехе, али имала и велике губитке. Међу официрима шумадијске коњице ту је 6 јула смртно рањен и резервни коњички потпоручник Бранислав Премовић, трговац из Крагујевца, водник митраљеског одељења шумадијске дивизијске коњице првог позива, који је после два дана 8 јула подлегао рани, у цвету бујне младости своје у 25. години.

Пок. Бранко био је прави представник јунака из Шумадије. У српско-турском рату учествовао је и видно се одликовао у седам борби, у којима никад није задрхтао, но се увек мушки и јуначки држао јурећи са својим митраљезима на најопаснија места. За показану велику храброст добио је највеће одликовање: златну медаљу за храброст.

У рат противу вероломних Бугара ушао је огорчен и решен, да по својим скромним силама, учини све што је у његовој моћи, да се неверство Бугара достојно казни. У томе је постигао успех, који је учинио да му је лакше било да за навек склопи очи, јер је доживео и пораз Бугара. Његова писма која је писао родбини пуна су патриотског жара и самопрегоревања. После шестодневне борбе на Злетовској реци јавља родбини, да су Бугари сатрвени и да их још гора судба чека.

Покојни Бранко исто тако је био користан и као грађанин. Трговачки добро школован и васпитан на страни био је велики радник на извозној трговини. Његова солидност и разумевање посла била је позната у Београду, Шапцу, Ваљеву, Обреновцу, Пешти и другим местима. Рођен од честитих родитеља, покојног Вула и Марије Премовић у Крагујевцу, пок. Бранко беше лепа појава, пун снаге и живота, вољен и цењен од свакога ко га је познавао.

Мртво тело младога јунака пренето је у родно место Крагујевац, где је погребено у породичној гробници уз учешће целог града, који је искрено учествовао у тешкој тузи породице за славно им палим јунаком Бранком, чијим се именом увек могу дичити и поносити.

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИЈСКИ ПОРУЧНИК

† **Димитрије Смиљковић**

ПОДЛЕГАО РАТНИМ ТЕГОВАМА

Учитељски ред изгубио је у овим ратовима велики број својих одличних представника, који су децу учили љубави према домовини, да, када је време дошло, њихове очеве успешно поведу у крвав окршај. Једна од жртава из реда учитеља јесте и Димитрије Смиљковић, (слика на 489. страни) који је био на Пироту. Струмици, Криволаку и Пепелишту. Подлегао је опакој зарази колери у Велесу, камо је по наредби пошао да регрутима разда оружје. Слава му!

Заслужне Српкиње— **Смрт Катарине Миловук, председнице Српског Народног Женског Савеза** —

Српско женскиње, које се у овим ратовима толико истакло љубављу према Отаџбини и пожртвовањем за оне, који у борби за Отаџбину допадоше рана и невоља, изгубило је ово дана једну од најдостојнијих својих представница. Умрла је уважена и опште поштована госпођа Катарина М. Миловук прва и дугогодишња управитељка прве Више Женске Школе у Београду, председница Српског Народног Женског Савеза, једна од најобразованијих Српкиња. Великом својом културом она се била уздигла изнад жена свога времена и била је прва представница женске еманципације у нас. На опште народним стварима много је и с пуно љубави радила и живела је, да роду своје помогне. У оба српско-турска рата, и у српско-бугарском као и у оба рата наших дана Миловуковица је била међу првима, која је свесрдно похитала да рањеницима ране олакша и боле им ублажи. Пола века је била неуморна у раду за опште добро и себи и свом имену сачувала је трајан спомен. Слава јој!

Српкиња је срца јуначкога— **Како јунач-жена жали јунака мужа** —

У једном листу наишли смо на један карактеристичан посмртни оглас, који заслужује, да буде сачуван од заборавља, као веран израз какве су наше жене и како оне јуначки пригушују бол попут Мајке Југовића, за својим милим и драгим који животима својим оживотворише вековни сан Српског Народа, Косово покајаше, Сливницу осветише и Србију великом начинише. Тај оглас, који тако речито говори о љубави Српкиње према своје роду, гласи у целости:

„Наш никада непрежаљени *Стеван Стаматовић*, војник IV пешадијског пука „Стевана Немање“ и одборник општине варошице Уба, који је са пушком у руци у најбољем напону снаге своје, са јуначким пуком својим храбро продирао кроз редове непријатељске, ове рушио и обарао све до свршетка војне, изнурен ванприродним напорима кроз кршеве и клисуре дивљих азијата, пао је у болницу неготинску далеко од својих милих и драгих и после кратког и тешког боловања 13. децембра 1912 године склопио је очи са осмехом на уснама својим, а нас остави да се његовој јуначкој смрти радујемо, која радост изазива тугу и неизмерни бол што нас остави незбринуте далеко од гроба свога. Нека захвална Отаџбина нова Србија, која га је матери земљи предала, прими нашу трајну благодарност, а наш кум Бошко Цикуша, као први весник тужног гласа са бојног поља, прими исту захвалност.

„Наш јуначе и наш храниоче Стево, твоја два брата налазе се и сада на бојном пољу, који можда и незнају за твоју неочекивану смрт, и они ће твоју јуначку смрт оплакивати, али ће се и поносити што си и ти бојно поље крвљу оросио, што је и из твојих костију грануло врело сунце, сунце слободе ономе робљу

далеко од нас. Почивај мирно под грудвом свеже земље нове Србије, та ће ти земља лака бити, јер си се ти за њу борио и за њу очи за навек склопио.

„Докле год више раке не звекне мотика тебе ће жалити твоја супруга *Стецианија* са твојим милим кћерима *Зрком* и *Миленом* и многобројном породицом и родбином.“

На повратку Подринских Соколова

— 16. августа 1913. год. у Шапцу. —

Венце и цвеће девојке и младе,
Сестре и мајке угушите боле,
Дижите децу да виде соколе, —
Свечан и сјајан буди стари граде!..

Под густим прахом, с маслиновом граном
СТИЖУ ти чете бесмртних синова;
Пред сликом: давно осталих домова
Сваком сто сунца сја на челу враном!

О, граде срећни! Витези из бајке
Што осветише Косово и Цара,
Браћају ти се горди са Вардара
И с Брегалнице — крилу своје мајке!..

Нек груну звона и топови скупа,
Победном химном са свију усана
Легија нека буде дочекана —
Пук, који *ине али не одступа!*..

Венце и цвеће девојке и младе,
Сестре и мајке угушите боле,
Дижите децу да виде соколе, —
Здраво! О, здраво, — најсретнији граде!..

Младен Ст. Ђуричић.

Косовски осветници

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИЈСКИ ПОТПОРУЧНИК

† **Милан Ј. Стефановић**

ВОДНИК I ЧЕТЕ, 3. БАТАЉОНА, VII. ПУКА ПРВОГА ПОЗИВА

На страни 448 донели смо веран лик једнога јунака са Куманова, који је жртвујући свој млађани живот допринео нашем бојном успеху

Стефановић је по свршетку Државне Трговачке Академије одслужио свој рок у војсци, ђачкој чети и положио испит за резервног потпоручника и као такав био је распоређен у 7. пук првога позива. Он је био први официр из овога пука, који је пао за Отаџбину и у опште прва официрска жртва кумановске наше победе, коју је платио животима својим 22 наша официра.

Када је између нашег 18. пука и далеко надмоћнијих и добро утврђених турских трупа дошло до очајничке борбе, у којој је ваљало хитно послати 18. пуку поткрепљења око 10 часова пре подне првог дана кумановске борбе, 10 октобра, упућен је седми пук 18 у помоћ на његово лево крило.

Турци су приметили развијање седмога пука и обасули су цео онај простор шрапнелском и силном пешадијском ватром.

У путу на бојну линију један куршум је на место убио потпоручника Милана, коме је и командир ту био тешко рањен.

Мртво тело младога јунака доцније је с бојнога поља пренето у родно му место Београд, где је свечано погребен.

Покојник је био одличан ђак и као такав добио је место чиновника Управе Фондова, где је важио као један од најспособнијих млађих чиновника и највреднијих радника.

Пао је за част Отаџбине у 28. години. Име ће му се вазда с хвалом спомињати. Слава јунаку!

НАШЕ ВОЈСКОВОЂЕ

Црногорски генерал Машан Божовић

Није претерано речено, да овако што Црногорци, у опште само Срби могу учинити.

Генерал Божовић је и сам лично учествовао у борбама, соколећи своје офицере и војнике свуда им је предњачио и давао им очите примере, што је на његове иначе храбре лавове јако утицало, те су тако нагло много надмоћнијег непријатеља и погонили.

Генерал Божовић после заузећа Пљеваља придружио се генералу Вукотићу команданту источног одреда, ушао у Гусиње, Пећ и Ђаковицу, где је његово јако заморено одељење остало у посади да се одмори, он је и даље при Врховној Команди и у операцијама око Скадра учествовао.

Генерал Божовић, као школован и спреман сфицир игра видну улогу у црногорској војсци

Као млађи официр бивао је доста на страни и између осталог њему је била поверена команда црногорске војске изаслаге на Криту године 1897.

Генерал Божовић је један од најинтелигентнијих црногорских виших официра. Образовање је више добио у Италији, а поред добре школске спреме, природне бистрине, интелигенције и храбрости има чврст карактер. У рату са Турцима био је командант северног одреда црногорске војске и његов је одред починио чуда од јунаштва, хватајући се у коштац са много надмоћнијим непријатељем.

Северни одред под вештом и јуначком управом и командом Божовића невероватно брзо је тукао Турке на свима позицијама, и за неколико дана, и ако тројном надмоћније и ушанчене истерао их је из шеснајест караула (фортица) и са неколико скоро неосвојимих природних утврђења и позиција.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА